

ACC. N:R. M 6278:1-14.

Landskap: Skåne

Upptecknat av: P. Gunnarsson

Härad: J. Gäringe

Adress: Smörestorpsvägen 13, Lund

Socken: Visseltofta o. Vittsjö

Berättat av:

Uppteckningsår: 1939

Född år i

Svar på Upps M. 148, Handel och marknad

ACC. N.R.

M 6278:1.

Landskap: Skåne Upptecknat av: _____
 Härad: V. Fänge Adress: _____
 Socken: Visseltofta och Vittsjö Berättat av: _____
 Uppteckningsår: 1939 Född år _____ i _____

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Uppgifterna gälla dels slutet 1890-talet, min barndom, dels äldre tid.
 Jag ~~ANNA~~ antar att även dessa yngre uppgifter kunna ha något intresse
 för folkminnesarkivet, gamla seder och bruk ha länge levat kvar i des-
 sa bygder. När det gäller äldre uppgifter så är det berättat av min
 morfar, född 1815 och död 1910, eller andra gamla personer. Uppgifterna
 gälla både Visseltofta och Vittsjö socknar, jag skall närmare ange
 vilken plats och tid uppgifterna avse.

Handel och marknad.

Om man undantar smide, som förekom som hantverk, så var det trävaror
 och andra skogsprodukter man hade att sälja. Produkter av åkerbruk
 och boskapskötsel hade endast betydelse som handelsvara på orten.
 Det var främst plank, bräder (fjälä) och timmer (båle) men även kvarn-
 vingar, (värmöllevinga) stegar, (gyngastia) kol och tjära. Tidigare
 under 1800-talet hade man "flått näver" bränt "ryssolja" och bränt pott-
 aska. Av mindre intresse är kanske ett par hantverk som blomstrade

Skriv endast på denna sida!

M6278:2

2:

några år i början av 1900talet. Tillverkning av spånkorgar bedrevs i ganska stor utsträckning av från Örkened-Lönsboda inflyttade korgmakare. Dessutom snickrades träsoffor och sängar i varannan stuga, ^{vilka} ~~som~~ såldes till städerna. Båda industrierna tog emellertid ganska snart slut, kanske omkring 1905.

Före järnvägarnas tid måste man själv forsla sina skogsprodukter ut till kunder i städerna eller på "slätten"; man körde "reuser, rojser eller äcker" Man fick omkring 3a4 kr. för ett lass bräder. Ibland hade "rausekörarena" salt, salt sill och utsäde med sig hem.

Här nedan en berättelse om ^urausekörandet ^uav Ernst Paulsson, Bökholm.

Se Arv. N: 2

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Stigene
V. G. G. G.
Visseltofta i Vittsjö
1899

3

M 6278:3.

av P. G. G. G.
Evanhögsgatan 13 Lund

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2: Andra namn på gårdfarihandlare än handlare, krämmare, "väsjött" och jude har jag ej hört. Vi hade tre gårdfarihandlare från orten, alla tre gående. "Ferenelsen" handlade med vävskedar, som han köpte av vävskedmakare i Markaryds socken, han gjorde vidlyftiga vandringar och var borta långa tider på andra orter. "Vegapetteren" gick omkring med nålar, knappar, kammar, tvålar, broscher, hårnålar m.m. Var han köpte sina varor vet jag ej. Båda voro från Vittsjö socken och båda döda omkring 1898. "Månsapär" gick omkring och sålde vetebullar och skorpor, vid jul-tiden hade han även utökat sitt varulager även ^{med} till "julabrev," ~~XXXXXX~~ Han var från Visseltofta socken och dog omkring 1895. Han köpte sitt vetebröd av en gumma i orten. En kvinna från Hallaryd gick omkring och sålde hemmevävda bomullsvaror, förkläden, näsdukar, schalletter m.m. mångfärgade och vackra. Den tidens förkläde var ej avsett till skydd utan till prydnad. Något mera om denna handel känner jag ej. Orten besöktes emellanåt även av "väsjöttar," judar och andra gårdfarihandlare. Övriga frågor kan jag icke besvara.

3: Dylika körslor ha så vida jag vet ej förekommit.

4 M 6278:4

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4: Kvarter erhöjls mest i bond- och torpstugorna. Gästgivaregård fanns i Vittsjö, men det var nog för dyrt för en enkel gårdfarihandlare. En vägsträcka man färdades kallades för en "äcka." Övriga frågor kan jag ej besvara.

5: Det enda arbete jag vet, som folk från orten regelbundet for till andra orter och sökte, var arbete med sockerbeter, vilket för övrigt förekommer ännu i dag. Orten besöktes ibland av kringresande förtennare. Även tattarebesök förekommo, det var nog mest på deras färder mellan marknaderna. Med tattare menade vi den svartmuskiga typ, som vi ännu i dag kalla för tattare. Övriga namn obekanta. Orten besöktes ibland av tiggare, men såvida jag minnes ej av barn. Jag vet ingen från socknen som gick och tiggde. Fattiga barn från dessa socknar gick ej och tiggde, man sålde dem istället på offentlig auktion till den minsta bjudande, det var den tidens "fattigvård".

6: Såvida jag kunnat utröna var Per Andersson i Vittsjö ortens förste bofaste handlare. När han började sin affär vet jag ej, men sannolikt var det före 1850. Han var från orten. Affären övertogs sedan av sonen

3 176278.5

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Henning Andersson, född omkring 1840, och innehaves nu av sonsonen. Vad man kunde få i affären i äldre tider vet jag ej, men för 40-50 år kunde man få allt t.e.x. mollskinnsbyxor, hästskosöm, mjöl, fotogan, smör, dynamit, spik och träskor. Affären hade mycket gott anseende; jag har hört en äldre person säga: "Henning i Vesjö är den ende ärlige affärsman jag känner! Tidigare har affären också haft stångjärn. Före Södra Stambanans tillkomst körde Per Andersson själv sina varor från Kristianstad och Hälsingborg. Andersson var ~~en~~ nästan ständigt ute och körde under det att hustrun skötte affären hemma. Även rause-körare hade varor med sig till honom, så att affären hade nog ganska stor omsättning. Jag har en uppgift om, att en större välbärgad bonde i Björkefalla, Vittsjö socken, på 1860-talet köpte endast kryddpeppar och salt hos ortens bofaste handlare. Allt annat man behövde producerade man själv eller köpte av gårdfarihandlande. Det enda i kvinnodräkten, som köptes var silkes^{h/}caletten; den köpte man hos Hintze i Kristianstad, där var ganska billig, man smugglade nämligen in den. Socker köpte man ej, man använde honong istället. Sådana njutningsmedel som såpa och tvål hade man tydligen ännu ej börjat använda.

Skriv endast på denna sida!

6 176278:6

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

8: Åkerbruket bedrevs i allmänhet endast för att tillgodose brukarens eget behov av brödsäd och kreatursfoder, marken var stenig och mager. Sedan man under senare hälften av 1800talet börjat våga sig på att dränera och odla mossar och sumpmarker ryckte jordbruket upp sig något. Av sädesslagen odlades mest havre, råg och korn i nämnd ordning, havren användes ju till kreatursfoder. Allmänhet hade ej ens de större bönderna mera säd över eget behov, än att de sålde det i orten eller lämnade i ersättning för arbete. Jag har hört omtalas att man lämnade säd som ersättning för tröskningsarbete, en sorts ackord, det kallades att "tröska för skäppa", men det har ej förekommit den tid jag minnes. Mindre bönder och torpare behövde nog köpa något säd. Redan vid sekelskiftet hörde man talas om att man köpte utsäde hos utsädesbolagen. Jag har också hört de gamla tala om att "rojsekörare" köpte utsäde på "slätten". Svedjebruk bedrevs på orten ända till bortåt sekelskiftet.

9: Nej.

10: Lin odlades endast för eget behov. Har aldrig hört talas om hampodling.

11: Nej.

7 M6278:2.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

12: Boskapsskötsel var nog viktigare än åkerbruket för mindre jordbrukare. Nötkreaturshandlen var ej så betydande, "Kojössen" köpte lite, man sålde lite på marknader. Oxdrift har jag aldrig sett, fastän oxen var ett vanligt dragdjur för 40 år sedan. Mindre bönder och torpare körde med korna. Nu är oxen utdöd på orten sedan många år, men det färska oxköttet finnes kvar hos slaktarna. Hästar, kor och oxar såldes, köptes och byttes på marknader i Vittsjö, Markaryd, Osby och Marklunda. Slaktning förekom ej på gårdarna mer än till eget behov. Hudar sålde man till garvare i Vittsjö eller Visseltofta eller lämnade dem till beredning för eget behov. Man hade ganska mycket får. Uppköparna drevo fåren i stora flockar längs vägarna. Man hade märkt dessa får med rödfärg, sannolikt för att inte förväxla dem med andra får, som gick och betade vid vägarna. Jag har sett många sådana bråkande fårskockar när jag var barn. Smågrisar uppköptes av Backa Nils, som sedan med hästskjuts körde omkring och sålde dem på skånska slätten.

8 M6278:8.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

13: Hade man mer smör än man själv behövde sålde man det till Henning Andersson i Vittsjö. Har ej hört ordet smörställe. Hur man hade med höns i äldre tid vet jag ej, men i min barndom hade varje bonde och torpare en flock höns, ägg, som man hade över eget bruk, sålde man till Henning Andersson i Vittsjö.

14: Ja ~~XX~~ så gott som varje by hade sin tjärbacke. Tjärbränningen har pågått ända in på 1900talet. Tjäran sålde man till tjärhandlare, som kommo och hämtade den. Någon sade att dessa tjärhandlare sålde tjäran i städerna, andra sade att de körde omkring och minuterade ut den till bönderna på slätten, det förekom kanske båda delarna. Jag har sett många sådana tjärbrännor. "Ferekresten" kokade beck. Milkolningen här på orten upphörde åtskilliga år tidigare än tjärbränningen, men jag ^{ne} mins dock milkolning och har sett många milbottnar i skogarna. Kolet, som man fick vid tjärbränning och milkolning, sålde ^{man} till största delen till de talrika smederna i orten. I äldre tid körde man kol till Delary järnbruk, bruket blev nerlagt 1871. Man hade en särskild vagnskorg för koltransporten, den kallades "kolaryss". Angående skogsprodukter se ovan "rausekörandet". Ganska mycket ved såldes för 40 a 50 år sen,

Tjärbränning
och kolaryss.

9 M6278:9.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

men de gamla säga att vedhandlaren varit obetydlig i äldre tid, man visste
ej att någon haft ved på "rausan", däremot ~~VXX~~ sålde man vagnsstänger.

15: Jakten spelade en ganska obetydlig roll. Fångst av fågel i snara
har förekommit, jag har skrivit därom under jaktens folklöre.

16: Strändägare vid Kraxasjön och Gårsjön fångade braxen under lektid-
en; något att sälja utanför orten blev det ej. Vår ende yrkesfiskare
var "Femtingasvennen"; han fiskade i Gårsjön, Mellomsjön, Stora nosta- och
Lilla nostasjön; han fångade braxen, gädda, ål, abborre och mört, som han
sålde i bygden. Han försörjde sig väl ej helt med fiske, ty han syss-
lade med korgflätning också. Annan färsk havsfisk än sill, t.e.x. torsk,
flundra, mackril, såg jag aldrig i min barndom.

17: Handslöjd förekom i olika former. ~~FÖREKOM~~ Här kan omtalas en smed,
"Sperasvennen", som dog i slutet av 1890talet. Han hade specialiserat sig
på små träborrh mellan cirka tre och tio mm. diameter, dessutom smidde
han "smäsöm", små spik, 20 a 25 mm. långa och 1 a 1,5 ~~mm~~ grova. Han sålde
sina alster på marknader och till folket i orten. Konkurensen med
spikmaskinerna var nog ganska svår, men han försörjde sig ändå med sitt
smide. En broder med samma specialite var död tio år tidigare.

Skriv endast på denna sida!

Skinn
v. Gunnar
Visseltofta o. Vittsjö
1798 1839

18

1798-1839
M 6278:18: 2 Gunnar
N:o. 9 Gunnar
N:o. 10 Gunnar

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Övriga handslöjder omtalade på andra ställen i uppteckningen.

18: Nej.

19: Järnplogar voro av Överums eller Norrahammars fabrikat, var de köptes vet jag ej. Liar köptes på marknader eller direkt av liesmeder i grannsocknarna Hallaryd eller Osby. Kärror, vagnar och slädar tillverkades av hantverkare i orten. Slipstenar köpte man på Vittsjö marknad, senare även hos Henning Andersson, var slipstenarna kom ifrån vet jag ej, man sade ibland att det var gotlandsstenar. En smed i Applehult, Visseltofta socken, "Hästhavapären", var specialist på kälkslag. Till slitskenor svetsade han samman mjukt järn och stål, vilket han sedan härdade. Under 1870talet hade verksamheten gått i ganska stor skala, och han sålde kälkar även till andra orter. Hans kälkar voro beryktade för att gå särdeles lätt.

20: I min tid har man köpt salt i ortens handelsbodar, äldre tid hade "rausekörare" salt med sig hem.

21: Det som ovan är sagt om salt gäller även om salt sill. Salt sill var vanlig mat.

22: Vet jag ej.

23: I allmänhet ~~den~~ hemförsamlingens kyrka. De döda begravdes på hemförsamlingens kyrkogård.

24: Vår och höstmaknad i Vittsjö. Den förra hölls i början av april, 1. ste-12. te, kanske för att ej komma i-n bland påskhelgdagarna varierade dato och veckodagar något. Höstmarknaden hölls i slutet av oktober, 17. de-26. te, ej heller denna marknad hölls på bestämd veckodag. Marknaderna höllos tisdag, onsdag, torsdag eller fredag, aldrig måndag eller lördag. Båda marknaderna hållas fortfarande, vårmarknaden vid samma tid och höstmarknaden i början av oktober, men ha tydligen nu mindre betydelse. Ortsbefolkningen sade Vesjö makad. Främlingar sade väl Vittsjö marknad beroende på dialekten. Marknaden pågår endast en dag, i ^{all} vrje fall sedan 1870talet, hur det varit i äldre tid vet jag ej. För brukade mycket folk samlas till platsen dagen före marknaden. Ortens befolkning sålde slöjdelster och kreatur. Man bytte oxar, kor och hästar i stor utsträckning, till synes utan större mening, i många fall kom man hem med ett ungefär likadant kreatur som det man hade bytt bort. Bland andra professionella kohandlare uppträdde "Kojössen", samma ko, som var ett fullständigt värdelöst kreatur, vilket han köpte endast

12 M6278:12.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

av ren välvilja, var, när han en halv timme senare sökte sälja den, marknadens finaste rasdjur. Liar, "kobjällor", potatishackor och div. smiden, hornskeदार, remtyg och selar såldes av hantverkare från Hallaryds socken. Vävskeदार av vävskeदारmakare från Markaryds socken. Ene-korgar och laggekäril såldes även, om de voro tillverkade innom eller utom socknen vet jag ej. Min morfar, Sven Larsson Wesber, sålde "rivor" (hörfsor) av egen tillverkning. "Sperasvennen" sålde borrh och småspik. Slipstenar och "vädjestenar" (brynen) såldes även, jag vet ej varifrån. Lerkäril såldes också, de sades vara från Ängelholm. Möbler vet jag mig aldrig ha sett på marknaden ej heller näver men väl snusdosor av näver. Det såldes även snusdosor av mässing ^{tillverkade i} från Loshult. Dessutom besöktes ju marknaden av professionella marknadshandlare med diverse fabrikskram.

25: Man besökte marknader i Marklunda, Osby och Markaryd. Marknaderna kallades efter den plats där de höllos. Marklunda marknad hölls i april, den har nu upphört. Markaryds marknad hölls i september. Någon närmare kännedom om dessa marknader har jag ej. Vävskeदारhandlare från

13 M 6278:13.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Markaryd påstås ha besökt marknader i Norge, Finland, dåvarande ryska Östersjöprovinserna och Polen. Från min hemsocken vet jag endast en som hade marknadshandel till yrke, det var "Stafsmari". Hon sålde kaffe och vetebröd, men varje marknadsbesökare utom länsmannen på platsen visste att hon också sålde brännvin. Hon besökte marknader från Ljungaskog till Kivik. I slutet av 1890-talet slutade hon upp med rörelsen. Jag minnes från min barndom hur långa rader av häst- och oxvagnar, löshästar och nötkreatur drog förbi mitt hem dagen innan Vittsjö marknad, de kommo från Hallaryd, Osby och Loshult. En del av dem fortsatte nog fram till marknadsplatsen, men många övernattade i gårdar vid vägen närmare Vittsjö. Så många som möjligt skulle besöka marknaden. Marknaden var ju inte endast affärer, det var också ett nöje, fylleriet, slagsmålen och erotiken voro uppskattade marknadsnöjen. Övriga frågor kan jag ej besvara.

26: Okänt. 27: Ovannämnda marknader voro kreatursmarknader. 28: Se ovan;
29: Den viktigaste förändringen i handelsförbindelserna ägde nog rum i och med Hässleholm-Markarydjärnvägens tillkomst i början av 1890-talet.

M 6278:14.

P. S.

I slutet av 1800talet gick Smör-Svennen omkring och köpte upp smör hos bönderna i södra och västra delarna av Vittsjö socken. Min sagesman visste ej säkert var han sålde smöret, men trode att han sålde det till Henning Andersson i Vittsjö, möjligen också till någon i Örkel-ljunga.

Till marknaden i Vittsjö kommo också smeder från Loshult med knivar och olika kettingarbeten såsom tjuder, kreatursbindslen, timmerkettingar m.m. Lerkärismakare från Västra Sönnarslöv kommo och sålde lerkärl.